

PAGINA 3

Irene gaf haar vaste baan op

PAGINA 4

Is er ruimte voor zoekers?

PAGINA 5

Hoe het geloof een knauw krijgt

VERDER: Leven na de dood ■ Gewoon maar uitproberen ■ Het geluk van verdwalen ■ Uncertainty bij Stroom ■ Paus ziet kracht in de twijfel

Omarm de onzekerheid

ACHTERGROND Het bestaan is kwetsbaar. Niets is zeker. In dit nummer van *Kerk in Den Haag* gaat het over onzekerheid. Niet als een negatief begrip, eerder positief. In de zin van: onderweg zijn, worden, vertrouwen en hopen.

ALS DE BLAADJES VAN DE BOMEN vallen is één ding zeker: dat het onzeker is of je zult meemaken dat je in het voorjaar weer jong en fris groen zult zien. Niemand weet zeker of hij morgen nog leeft. Dat is misschien een nare gedachte. Maar vooral is het zo'n existentieel gegeven dat je dat het beste maar kunt accepteren. Anders heb je geen leven.

Misschien moet je de onzekerheid niet alleen accepteren, maar zelfs omarmen. Het kwetsbare bestaan is per definitie ongewis. Wie daartegen vecht, leeft vanuit de angst. Maar als je levenshouding is: 'ik zie wel wat er gebeurt', kan dat een bevrijding zijn. Behalve vervelende kunnen er dan ook onverwacht mooie dingen gebeuren. In dit nummer van KDH staan daar voorbeelden van. Pionieren, dwalen, zelfs verdwalen, geen huis en meubels hebben – en dan komt er iets bijzonders op je pad. Genade.

Manna voor één dag

Als ik aanbiedingen 'twee halen één betalen' zie, speelt altijd weer het dilemma op: hoeveel sla ik in? Ga ik inderdaad, zoals een supermarkt aanmoedigt, hamsteren? Of vertrouw ik erop dat er weer een nieuwe aanbieding komt, voordat mijn voorraad op is? Dat vraagstuk wordt al in de Bijbel besproken in het verhaal waarin het volk Israël manna voor één dag krijgt.

Zodra men – uit angst, want je weet maar nooit – het brood dat uit de hemel viel ging vergaren en bewaren, bedierf het. Geen zorgen voor de dag van morgen. Vertrouw op God.

Waarom zou mij dat níét overkomen?

De franciscaan en hoogleraar franciscaanse spiritualiteit en theologie Theo Zweerman (1931-2005) introduceerde de term 'het verzekeringssyndroom'. Hij erkent dat we in onze westerse samenleving niet ontkomen aan sommige verzekeringen. Wie die niet afsluit, brengt zijn medemens in ernstige moeilijkheden, schrijft hij. Toch blijft voor hem 'de vraag of wij moeten meedoen met de zucht naar steeds verder reikende verzekering en veiligstelling'. Want zijn we ooit veilig? In plaats van je verregaand te verzekeren en verantwoordigd te zijn als jou toch onheil treft, kun je beter erkennen dat het bestaan wankel is. Niet je afvragen 'waarom moet mij dat nou overkomen?' maar: 'waarom zou mij dat níét overkomen?'

Een redactielid vertelde hoe ze in haar werk soms moeders krijgt die een coach zoeken voor hun puber of adolescente zoon of dochter 'omdat hij/zij zo onzeker is'. Ze zei: 'Wat is het probleem? Is dat niet normaal dan? Het te-

Blaadjes op het Lange Voorhout.

kent onze samenleving dat onzekerheid gezien wordt als ongewenst.' Een ander redactielid noemde dit motto van de Tsjechische schrijver en politicus Václav Havel (1936-2011): 'Kies het gezelschap van degenen die de waarheid zoeken, maar ren weg van degenen die haar gevonden hebben.' En iemand anders citeerde Romano Guardini, de in 1968 overleden priester-filosoof: 'Niets is ons gegeven op de wijze

Hamsteren of vertrouwen

van zekerheid, alles op de wijze van het begin, het onderweg zijn, het worden, het vertrouwen, de hoop, de vraag.'

Ten slotte stuurde een redactielid het gedicht *Zwerfverliefde* (gepubliceerd

in 1948) van de dichter Roland Holst op, met name deze strofe:

*Wij zijn maar als de blaren in de wind
ritselend langs de zoom van oude wouden,
en alles is onzeker, en hoe zouden
wij weten wat alleen de wind weet, kind –*

De blaadjes die ik noemde in mijn eerste zin, schreeuwen erom om gekoesterd te worden. De nog groene die aan de bomen zitten, én de dode, dorre, warm-oranje die inmiddels op de grond liggen.

MARGOT C. BERENDS

Inslaan, want je weet maar nooit.

Godfried Bomans: teloorgang van katholieke zekerheden

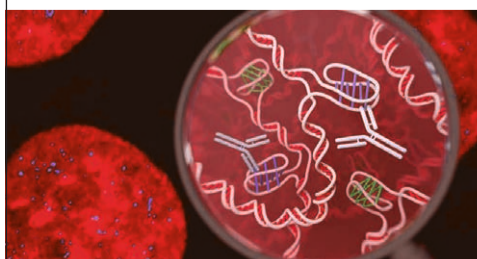
Godfried Bomans (1913-1971) was in zijn tijd een katholieke beroemdheid. Hij schreef zestig boeken, tal van artikelen voor dag- en opiniebladen en was op radio en tv (onder andere als de eerste sinterklaas). In een brief uit 1968 aan vriend A. van Roon schreef hij dat 'geen vernieuwing in de katholieke kerk mij te hoog gaat en ik met name de ontwikkeling in het celibaat met voldoening gadesla'. Toen Bomans dit noteerde stond het verplichte priestercelibaat ter discussie. In dat jaar verscheen *In de kou: over hun roomse jeugd en hoe het hun verder verging*, waarin hij openhartig discussieert met geestverwant Michel van der Plas over de teloorgang van katholieke zekerheden. In de Maranathakerk geeft Paul Casparie een voordracht over Bomans in het licht van de actualiteit.

WOE. 21 NOV. 14:30-16:30 U.

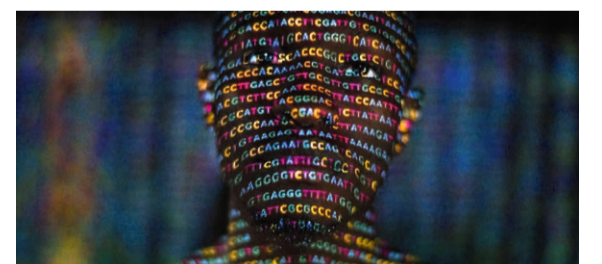
Frank Mulder over 'de drang naar perfectie'

Kunstmatige intelligentie, biogenetische vernieuwingen, robotisering: steeds meer techniek zou erop gericht zijn om ons niet alleen te helpen maar ook te verbeteren. Voorstanders van vernieuwing spreken van vooruitgang. Zijn daar kanttekeningen bij te plaatsen? Volgens Frank Mulder, boekenschrijver en journalist voor dag- en opiniebladen, bieden verhalen over bijvoorbeeld de 'Doos van Pandora' en 'Toren van Babel' diepe existentiële wijsheden. Hij verkent 'onze drang naar perfectie' en vertelt over denkers als Ellul, C.S. Lewis en Tao.

MA. 5 NOV. 19:30-21:15 U. € 7. CHRISTUS TRIUMFATORKERK. ORG./OPGAVE: DEZINNEN.NL

Spelen op zeker: lezingen over genen, gezondheid en geluk

De Kloosterkerk wijdt twee avonden aan het onderwerp 'genen, gezondheid en geluk'. Eerst met een discussie tussen twee hoogleraren, Martina Cornel (geneeskunde) en Matthias Smalbrugge (Europese cultuur en christendom). Het is intussen mogelijk om in de baarmoeder het DNA van embryo's aan te passen, zodat aangeboren afwijkingen of ziektes zich niet ontwikkelen. Die mogelijkheid roept ethische en godsdienstige vragen op. Is het vooruitgang? Wordt leven zinniger en volmakter als we de onzekerheid van onvolmaaktheid bestrijden?

De tweede avond is een lezing door prof. Aad Tibben. Hij vertelt wat huidige kennis van de genetica te zeggen heeft over onze gezondheid in de toekomst. En welke gevolgen dat kan hebben voor ons denken over levensduur en -vervulling.

DONDERDAG 8 EN 15 NOV. 20:15-22 U. € 5.

Conferentie over religie en wetenschap

Is er een relatie tussen religieuze en wetenschappelijke kennis? Kan spiritualiteit bijdragen aan gesprekken over bijvoorbeeld ethiek, gender en milieu? Die vragen staan centraal bij de jaarlijkse Interfaith Conference, een initiatief van Initiatives of Change, het internationale studentenpastoraat en het Haags studentenpastoraat. Prof. Cees Dekker, deskundige op het gebied van nanotechnologie, geeft een lezing. Daarnaast kunnen deelnemers gedachten uitwisselen bij 'dialogtafels' en in een 'levende bibliotheek' met verhalenvertellers. De voertaal is Engels. Dekker spreekt en schrijft regelmatig over het snijvlak van wetenschap en religie.

ZA. 17 NOV. 10 U. € 5/10 (MET LUNCH). INTERNATIONAL INSTITUTE OF SOCIAL STUDIES, KORTENAERKADE 12. OPGAVE: IOFC.NL/INTERFAITH-CONF-2018

Iemke Epema: geloof een realistische optie?

De Canadese socioloog Charles Taylor staat bekend om zijn publicaties over secularisatie en 'het zelf'. Zijn vraag is of geloven nog een realistische optie is. Iemke Epema is gepromoveerd op het werk van Taylor en heeft dat in relatie gebracht met het denken van de Nederlandse theoloog Erik Borgman en anderen. Haar lezing is onderdeel van een serie waarbij wordt ontdekt of een gelovige levenshouding mogelijk en existentieel verrijkend is.

MA 12 NOV. 19:30-21:15 U. € 7. CHRISTUS TRIUMFATORKERK. ORG./OPGAVE: DEZINNEN.NL

Nieuw kerkjaar: Lucasevangelie

Elke evangelist legt andere accenten op het leven van Jezus. Wat is het eigene van het Lucasevangelie in vergelijking met de andere evangeliën? Inleiding door dr. Nico Riemersma. In de protestantse kerken staat in het nieuwe kerkelijke jaar (vanaf 2 december) dit evangelie centraal.

DO. 29. NOV. 20-22 U. BOSBESKAPEL. OPGAVE: 325 1599 N.RIEMERSMA@PLANET.NL

Maand van herdenken met lichtjes en stilte

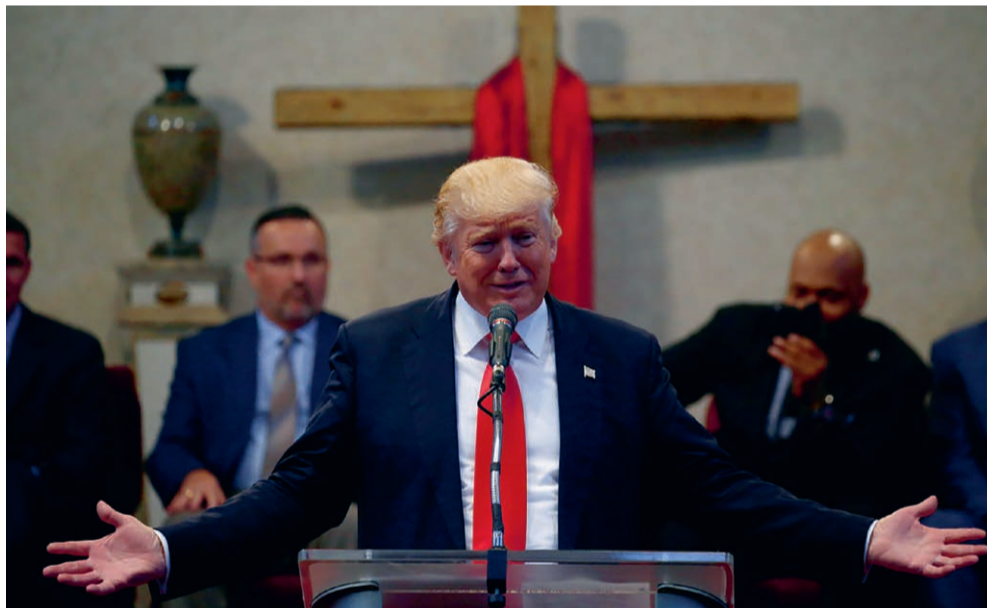
Rond 1 en 2 november, met Allerheiligen en Allerzielen, worden overal ter wereld overleden dierbaren herdacht. In veel kerkgebouwen klinken zondag tijdens de viering de namen van de overledenen. Op vrijdag 2 november (Allerzielen) zijn verscheidene kerken geopend om een kaarsje aan te steken, naar muziek te luisteren, in gesprek te gaan, stil te zijn. Voor alle kerkadressen en tijden, zie: kerkindenhaag.nl.

Op de begraafplaatsen St. Barbara en St. Petrus Banden is op 2 november 16-17:30 uur een katholieke mis, met brandende fakkels en muziek van Vocaal Ensemble Casuquo. Zondag 5 november is in Den Haag een herdenking voor vluchtelingen die aan Europese grenzen zijn omgekomen. Ook daar zijn kerkelijke organisaties bij betrokken. Info op allerzielen.eu.

Waarom christenen op Trump stemmen

Miljoenen Amerikanen geloven dat Donald Trump zijn presidentschap dankt aan zeven goddelijke ingrepen. Hoe kan dat? Godsdienstwetenschapper en religiejournalist Robin de Wever schrijft voor *Trouw* over deze groep. Hij ontdekt en duidt kerkelijke ontwikkelingen in de Verenigde Staten die volgens hem ook in Nederland in opkomst zijn. Bijvoorbeeld de vermenging van religie en nationalisme, maar ook de steeds moeizamere omgang met waarheidsvragen. Kun je nog een debat voeren als politiek een stamstrijd wordt en opposenten zich opsluiten in een eigen ideologische wereld? Lezing en gesprek.

ZA. 17 NOV. 15 U. € 7. HOUSTRUSTKERK.

De zeggingskracht van christelijke tradities

Hebben eeuwenoude christelijke tradities nog zeggingskracht? Stephan van Erp, rooms-katholiek theoloog, filosoof en hoofddocent systematische theologie (KU Leuven), stelt deze vraag in zijn lezing centraal.

DO. 15 NOV. 20-22 U. DUINZICHTKERK. ORG. DEZINNEN.NL, CHRISTUS TRIUMFATORKERK, DUINZICHTKERK.

Islamitisch erfgoed in Gemeentemuseum

Dat het culturele erfgoed van Europa ook islamitisch is, bewijst de expositie 'Glans en Geluk' in het Gemeentemuseum. Aan de hand van zo'n driehonderd voorwerpen presenteert het museum de ornamentiek van islamitische kunst (in Europa) uit de periode 900-1900. Daarnaast brengen schrijvers, koks en musici een ode aan het zintuiglijke karakter van de objecten uit de collectie. Tot maart 2019.

Diensten aan Zee viert jubileum

Dit jaar bestaan de 'Diensten aan Zee' in de Scheveningse Bethelkerk veertig jaar. Initiatiefnemer en organist Sander van Marion bedacht de liturgische formule als alternatief op 'de (reformatorische) erediens waar soberheid vele jaren troef was'. Bij de diensten klinken gitaren, violen, drums, orgels, noem maar op. Jubileumviering met organist Sander van Marion, het Concert Choir van de Amerikaanse Kerk, trompet en bugel. Hapjes en drankjes na afloop.

ZO 11 NOV. 17 U.

advertenties

DOE MEE!
op facebook.com/kerkindenhaag
Deel nieuws en opinie over (een) kerk, zingeving, cultuur. Blijf op de hoogte van nieuwe stukken op kerkindenhaag.nl.

Reinoud Schoemaker,
LETSELSCHADE ADVOCaat
Uw letsel mijn zorg
070 - 40 43 34 6
ADVOCaat@REINBOUDSCHOEMAKER.NL
WWW.REINBOUDSCHOEMAKER.NL

JOHAN WASSENAAR
VOETBEDDEN, OP-MAAT EN SCHOENEN

Prins Hendrikstraat 132 2518 HX Den Haag 070 363 75 19
info@johanwassenaar.nl www.johanwassenaar.nl

Abonnement op KDH?
• Maandelijke portie inspiratie op de deurmat.
• 10 nummers voor € 19,50.
Opgave: info@kerkindenhaag.nl
of 06 48 94 10 47.

Irene Kapinga gaf haar vaste baan op

'Juist als ik loslaat, komen de mooiste dingen op mijn pad'

INTERVIEW Irene Kapinga gaf haar baan op voor een ongewis bestaan als begeleider van wandeltochten. Ze heeft er geen moment spijt van gehad. 'Ik geef me over aan angst en onzekerheid en ben een tevreden mens.'

WELKE LEASEAUTO MAG JIJ? Hoeveel bonussen heb je gekregen? Wanneer gaan we de aandelen verkopen? Ooit waren het vragen waar Irene Kapinga (53) de dag wel mee doorkwam. Ze werkte bij grote beursgenoteerde bedrijven als Wolters Kluwer en KPN en was gewend aan 'geld dat tegen de plinten omhoog spatte'. De wereld van het grote geld bleek

'Nooit eerder zo'n ontspannen dag gehad'

niet die van Kapinga en ze stapte over naar de kinderopvang, waar ze als manager verantwoordelijk was voor 'human resource', bedrijfsvoering, inkoop, huisvesting en ICT. De combinatie van overmatige inzet op haar werk en de intensieve zorg voor haar twee kwetsbare kinderen leidde ertoe dat Kapinga twee jaar geleden 'van de ene op de andere dag omviel'.

Nu zegt ze: 'Ik ben mezelf gewoon kwijtgeraakt, heb niet voor mezelf gezorgd.' Kapinga leed aan een burn-out, die ze aanvankelijk dacht in tien dagen te kunnen overwinnen. In plaats daarvan gaf ze zichzelf toestemming 'in het zwarte gat te vallen' en hield ze ze onafgebroken, een week lang. Een depressie sloeg toe en Irene Kapinga duikelde diep de afgrond van haar eigen angsten en onzekerheden in. 'Ik kende mijn eigen kracht niet meer, ik zag alleen maar zwakte. Ik wist ook niet meer wat ik leuk vond.' Eén ding

wist ze wel: 'Ik wil de Camino gaan lopen.'

Bed en warme douche

'El Camino de Santiago', de beroemde pelgrimstocht naar Santiago de Compostela, wierp Kapinga terug naar het basale niveau van leven bij de dag. Het werkte louterend. 'Ik heb geleerd te genieten van het heel kleine. Een bed en een warme douche na een dag met regen. Een dak boven je hoofd.' Dat genieten was niet vanzelfsprekend.

'Als calvinistisch meisje houd ik graag de controle. Alles doen wat je moet doen, keurig binnen de lijntjes lopen. Vooral niet genieten.' De tocht zette alles in een ander daglicht. 'Het bracht me in contact met mezelf, met wat ik echt nodig heb.'

Dat is niets anders dan liefde. 'Ik denk dat het daar over gaat. Liefde van de ander, maar ook liefde van mezelf. Mijn allergrrootse verlangen is contact met de bron in mijzelf. Het verlangen om vanuit aandacht en vertrouwen te

Irene Kapinga onderweg: 'Gelukkig zonder regie.'

leven. Aandacht voor andere mensen, voor de natuur, voor mijzelf.' Dat zulke inzichten komen door voor een leven zonder ingebouwde zekerheden te kiezen, neemt Kapinga voor lief. 'Onzekerheid is een groot thema, ik word af en toe bevangen door angst en onzekerheid. Juist door me eraan over te geven en de regie los te laten, ben ik weer een tevreden en gelukkig mens. Meestal.'

Verdwaald

Inmiddels begeleidt ze wandelreizen en broedt ze op plannen om als coach andere mensen een zetje in de goede richting te geven. Rode draad daarbij

is het laten vieren van de teugels. 'Juist als ik loslaat, komen de mooiste dingen op mijn pad.' Zoals tijdens de wandeltocht waarbij Kapinga en haar groep 'vijfentwintig keer verdwaalden'. 'Ik was iets minder gefocust en het werd een mooie route. We hebben enorm gelachen.' Een dame meldde in veertig jaar wandelen nog nooit zo'n ontspannen dag te hebben gehad. Zulke ervaringen doen Irene Kapinga geen moment terugverlangen naar projectbegrotingen en tevredenheidsonderzoeken. 'Groter dan dit wordt het niet. Het grote zit in het kleine.'

MATTHIJS TERMEER

Het gros weet het zeker:

Er is leven na de dood

ACHTERGROND Ooit was het geloof in een leven na de dood voorbehouden aan religieuze mensen. Het lijkt erop dat daar tegenwoordig (ook of vooral?) in buitenkerkelijk Nederland geen twijfel meer over bestaat.

Tot in de jaren vijftig kregen de meeste Nederlanders een protestantse of katholieke begrafenis. Bij de uitvaart lag de nadruk op vastomlijnde liturgische formules, en doctrines legden het lot van de ziel vast. We zouden God loven aan zijn troon, in het hellevuur creperen of na een wasbeurt in het vagevuur alsnog naar wit licht gaan. Dat was ooit.

Applaus

Een groot onderzoek onder leiding van antropoloog Eric Venbrug wijst op een historische ommekeer. Het geloof in de ziel is niet verminderd, maar de ziel is verhuisd naar onze eigen beleveningswereld.

We doen vaak net of overledenen bij hun uitvaart aanwezig zijn. Een

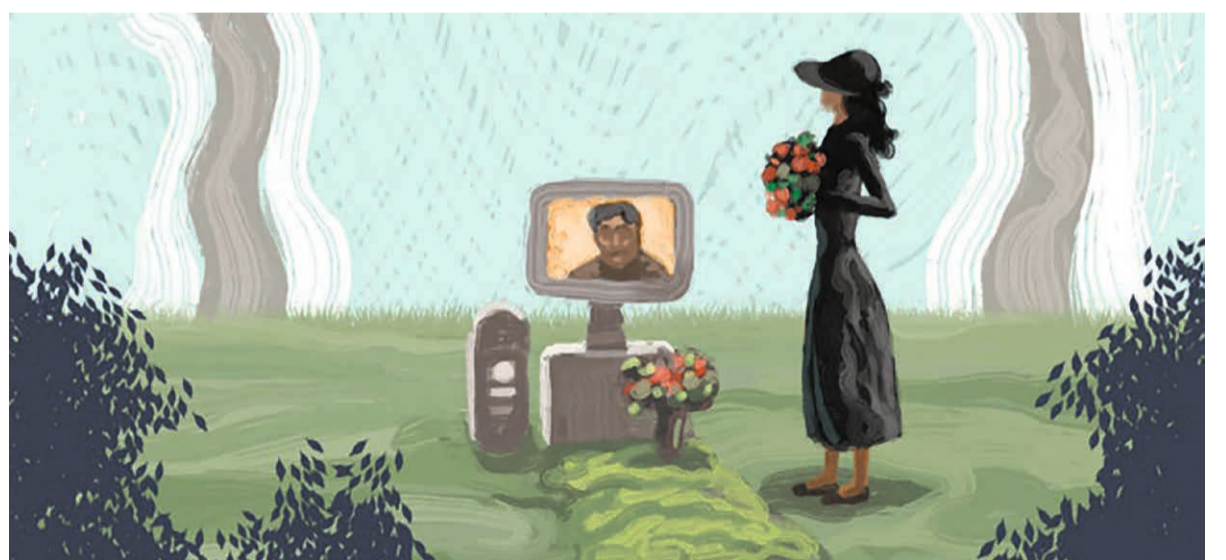
atheïstische kennis van mij sprak zijn overleden vrouw persoonlijk toe: 'Ik weet dat je hier bent.' Alsof helderzieners als Derek Ogilvie, met prime time op tv, hem dat in de mond gelegd hadden. De familie van die kennis gaf Ansjie zelfs applaus – haar sterrenstatus kon toch niet onder doen aan die van André Hazes of de overledenen van MH17?

'Ik weet dat je hier bent'

Doden begraven met gebeden voor hun zielenheil? Welnee. Het woord 'huldiging' doet meer recht aan de huidige beleving. We prijzen overledenen alsof ze een wedstrijd gewonnen hebben en de tijd voor een carrière-witch is aangebroken.

Energie

Een enquête op kerkindenhaag.nl bevestigt dat het geloof in een nieuw leven breed gedragen wordt. We laten religies minder vaak invullen hoe we

De tijd van voorgoed afscheid nemen is straks misschien definitief voorbij.

dat leven voor ons zien. Zo zegt een katholiek: 'We blijven bestaan als de kracht van een mooie herinnering. Maar die kracht is reëel. Noem het geest of ziel.' Een humanist met protestantse wortels verklaart: 'Alles bestaat uit energie. Na het aardse leven verlaten mensen en dieren het lichaam. Ze keren terug naar de dimensie of sfeer van waar ze ooit kwamen.' De antwoorden hebben elk hun persoonlijke theologie: 'Ik heb een bijna dood-ervaring gehad', 'Ik geloof dit op grond van de Heilige Schrift', 'Bij een uitvaart kreeg ik een mystieke ervaring', 'De mens is geschapen naar Gods beeld en gelijkis – God is overal'.

Zelfs wie een spiritueel leven ontkent, wil als ziel door de dood gaan. En dat kan! Apps als SafeBeyond, GhostMemo of MyGoodbyeMessage verzamelen het leven lang berichten, geluidsopnames en filmpjes, die de gebruiker

Het maken van een ziel kost veertig tot negentig euro

heeft uitgewisseld of ingestuurd. Dierbaren kunnen die desgewenst tot 25 jaar na iemands dood ontvangen. Of wil je een praatje houden bij het huwelijk van je achterkleindochter? Alvast

haar kinderen condoleren? Dat gebeurt trouwens al: de app-bedrijven groeien harder dan uitvaartondernemingen. Het maken van een ziel kost veertig tot negentig euro.

Laten we nuchter erkennen dat niemand weet wat er na de dood gebeurt. We kunnen hoogstens hopen herinnerd te worden. Het liefst als geliefde wezens die iets goeds of moois van zichzelf overgedragen hebben. Wie wil niet bezielen – een ziel zijn? Met dat verlangen branden zelfs degenen, die het hierna maals een troostrijk verzinsel vinden, kaarsjes voor hun dierbaren.

ROBERT REIJNS

Nieuwe kerkvormen

Pionieren: gewoon maar wat uitproberen

REPORTAGE De grondvesten van de aloude kerkvormen schudden. Er zijn de laatste jaren veel nieuwe kerkplekken ontstaan. Hun aard ligt niet vast. Dat blijkt bijvoorbeeld aan de naam 'pioniersplekken'. Die hebben per definitie een fluïde karakter.

KLIEDERKERKEN, PIONIERSPLEKKEN, monastieke initiatieven, leefgemeenschappen; binnen de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) zijn de afgelopen jaren veel nieuwe kerkvormen ontstaan. In het project 'Mozaïek van kerkplekken' onderzoekt de PKN de praktijk van bestaande en nieuwe plekken en de relatie tussen de twee. Er is gesproken met ruim honderd betrokkenen van nieuwe vormen van kerk-zijn. Eind mei verscheen het onderzoeksrapport: 'Over speelruimte en spanning'.

Wrijving

Als winstpunten van de grotere diversiteit noemen deelnemers dat meer mensen hierdoor de waarde van het christelijk geloof ontdekken. Er wordt een groep bereikt die niet snel naar een reguliere kerk zou gaan. Verder zorgen de plekken voor nieuwe (missionaire) inspiratie in de bestaande gemeenten. Maar er is ook wrijving. Al is de wil er wel, in de praktijk valt het niet altijd mee om een vorm te vinden voor de betrokkenheid tussen oud en nieuw. Soms spelen er gevoelens van concurrentie, bijvoorbeeld bij een bla-

Pionier op Antarctica.

FOTOGRAFIE: HERBERT G. PONTING

Maar je merkt dat het toch moeilijk is, omdat structuren botsen. De organisatiegraad van de bestaande PKN-kerken is vrij hoog en dat matcht niet goed met het fluïde karakter van pioniersplekken.'

Ook Petra de Nooy, pionier bij Leven in Laak, heeft deze ervaring. 'Ik ben me er van bewust dat we als kerk in een lange traditie staan en vaak grijp ik daar ook op terug, maar dan op nieuwe manieren die bij de context aansluiten, stelt ze. 'Wat er groeit is niet zomaar in te passen in de structuur van commissies, colleges en kerkeraden. Ons interculturele publiek kent deze cultuur ook niet.' Wat er bij Leven in Laak gebeurt, vindt ze echter wel degelijk 'van de kerk': samen het leven delen, Jezus volgen en omkijken naar elkaar en naar de buurt. Leven in

We zijn een huis- tuin- en keukenkerk

Laak heeft activiteiten als 'bijbeldates' (verkenning van bijbelverhalen met beeld en muziek), de 'doe-kerk' (hulp aan wijkbewoners), 'multi-culinair koken' (eten wat je meeneemt) en vieringen. Hoe denkt De Nooy over de relatie tussen bestaande en nieuwe kerkplekken? 'Ik hoop dat het mogelijk wordt elkaar te ontmoeten en te versterken, zodat we samen de geleerde lessen en nieuwe vormen van kerk-zijn kunnen ontdekken.'

HET RAPPORT N.A.V. HET ONDERZOEK WORDT T.Z.T. IN DE SYNODE EN IN GEMEENTES BESPROKEN.
INFO: PROTESTANTSEKERK.NL/KERKPLEKKEN.

IRNA VAN DER WEKKE

Hoe kerkelijk is een pizza-avond?

kende pioniersgemeenschap naast een slinkende kerkelijke gemeente. Ook sluiten de bestaande regels en kerkelijke organisatiestructuur niet goed aan bij nieuwe kerkvormen. Neem iets als lidmaatschap van zo'n plek; iets meer dan de helft van de deelnemers aan het onderzoek vindt dit niet noodzakelijk. En driekwart vindt het niet nodig dat bij elke nieuwe kerkvorm een predikant actief is. Wel wordt gehecht aan theologische kwaliteit en

diepgang, bijvoorbeeld door supervisie door een predikant.

Een vraag die hier misschien nog aan voorafgaat, is wat een kerkplek tot kerkplek maakt. Of concreter: wat is het verschil tussen een pizza-avond van Geloven in Moerwijk en een open maaltijd in een buurthuis even verderop? Nico van Splunter, pioniersbegeleider vanuit de Haagse protestantse gemeente (PGG), heeft daar wel een antwoord op: 'Het doel van alle pioniersplekken is christelijke gemeenschapsvorming. De vorm varieert en wordt bepaald door de doelgroep.

Sommige zijn vooral spiritueel, andere zijn meer praktisch en diaconaal, maar de christelijke basis van de gemeenschap maakt het tot een kerkplek.'

Buurttuin

Terug naar het onderzoek, waarbij ook de Haagse pioniersplekken Geloven in Moerwijk en Leven in Laak betrokken waren. Bettelies Westerbeek pioniert sinds mei 2014 in Moerwijk, met een groeiende gemeenschap die geworteld is geraakt in de buurt. Wat vindt zij er kerkelijk aan? 'Bezoekers

worden hier in ontmoeting gebracht met God en met elkaar. We zijn een huis- tuin- en keukenkerk; kerk-zijn speelt zich af in het dagelijks leven. We ontmoeten elkaar in de buurttuin, we eten vaak met elkaar, we hebben maandelijks een viering en er zijn leefgroepen waar mensen met elkaar optrekken, voor elkaar zorgen en waar geloof ter sprake komt. Kerk-zijn komt in al die dingen tot uitdrukking.' Ze herkent de spanning tussen bestaand en nieuw waarover in het onderzoek geschreven wordt. 'We willen graag samenwerken en elkaar inspireren.

COLUMN OOK JALOERS OP EVANGELISCHE BLIJMOEDIGHEID?

Eerlijk gezegd begrijp ik wel waarom mensen de/hun kerk de rug toekeren. Ik denk daarbij niet direct aan misbruikschandalen die steeds in het nieuws zijn. Er zijn heel wat 'onschuldiger' factoren, die de afgelopen decennia leegloop en desinteresse hebben bevorderd. De koster van mijn eerste gemeente vertelde dat hij met zo'n dertig mensen geloofsbelijdenis aflegde (moet rond 1950 geweest zijn) op Palmzondag. Twee-derde daarvan liep daarna de kerk voorbij. De catechisatie, de preken, de vreugdeloze diensten, het had hen niet geraakt. Ik denk ook aan die r.-k. vrouw die mij op straat aansprak: 'We moesten van alles geloven en nu geloven de priesters zelf niet meer.'

Mensen die afweken van het gemiddelde hadden het moeilijk in de kerk, vergeef mij het rare rijtje: gescheiden, artistieke, homoseksuele, dienstweigerende mensen. En hoeveel ruimte was er nu echt voor de inbreng van jongeren en vrouwen?

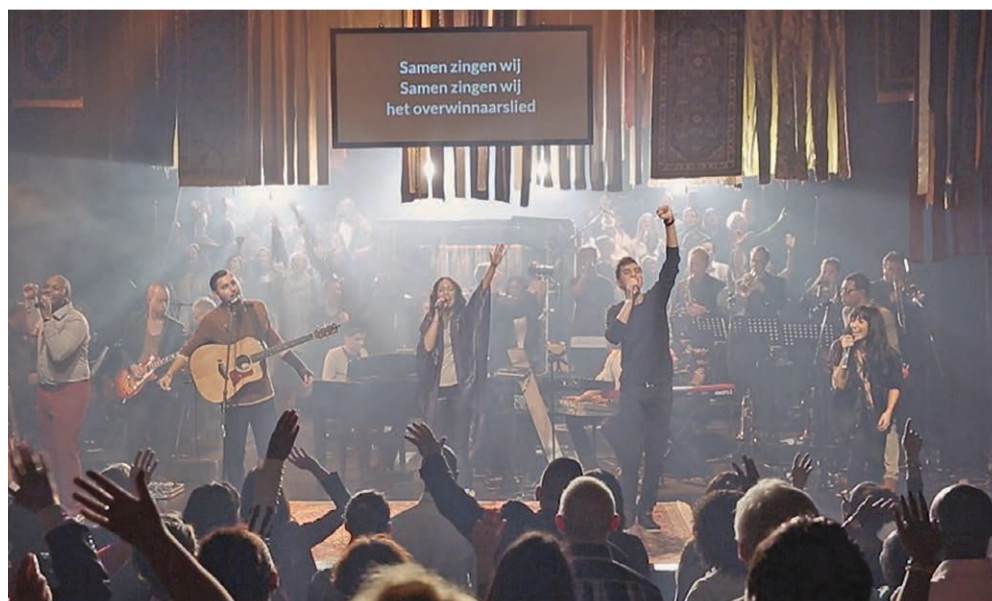
Of moet ik zeggen: hoeveel ruimte was er voor de Geest, die af en toe het vertrouwde omver waait? Wat een weerstand toen ik op een jeugdzondag de dienst een half uur later wilde beginnen! 'Waarom moeten wij ons altijd aan die jongeren aanpassen?', was de reactie. Altijd? Eén zondag! Het is maar een voorbeeld van de stropigheid, het eindeloos gepalaver of een Taizé- of Opwekkingslied gezongen mag worden. Of de principiele organist die weigerde het in zijn ogen drakerige 'Ere zij God' te spelen met Kerst. En dan was er de periode dat je vóór of tégen het politiek getinte Interkerkelijk Vredesberaad moest zijn.

bij de gitaar, samen bijbelstudie doen in plaats van catechismus-zondagen uit je hoofd leren. Naast de klassieke pinkstergemeenten, sinds begin twintigste eeuw in Nederland, bloeide er van alles op. Johan Maasbach Wereld Zending, Stroom van Kracht, Kracht van Omhoog, Berea-gemeenten, DoorBrekers, C3 Church, en evenzovle afsplitsingen rond voorgangers en nieuwe dogma's.

Predikanten en gelovigen die iets van deze nieuwe Geestdrift binnen hun eigen kerken een plek wilden geven, vormden de oecumenisch georiënteerde Charismatische Werkgemeenschap, met jaarlijkse conventies waar duizenden in de loop der jaren geloofsvernieuwing ervoeren. Later ontstond het Evangelisch Werkverband in de protestantse kerk, dat momenteel aan de weg timmert met 'There is more!'

Ik heb er nooit een geheim van gemaakt dat ik het geloof te danken heb aan een 'zendeling' uit Amerika die rond 1950 in Amsterdam neerstreek. Zingen en bijbelstudie in een gezellige huiskamer, evangeliseren in het Vondelpark, trefballen, honkbal tijdens zomerkamp. Je maakte er vriendjes, beleefde samen wat. Op de zondagschool van een vriendinnetje was het mij te veel 'school' en haakte ik snel af.

Hoe warmbloedig en missionair ook, toch hebben deze bewegingen en nieuwe kerken niet kunnen verhinderen dat in de samenleving de christelijke presentie verschrompelt. Veel aanwas bij evangelische groepen bestaat uit teleurgestelde of zoekende traditionele gelovigen. En de voorkeur mag er wijd open staan, de achterdeur ook. Mensen raken gefrustreerd omdat ze niet aan ongeschreven regels voldoen. De homo

Maasbach-kerkgangers zingen een overwinningsslied. BRON: FACEBOOK.COM/MAASBACHWORSHIP

die niet geneest of de mens bij wie de depressie niet wijkt voor gebed, voelt zich buitengesloten. Twijfel aan de woorden van de voorganger kan zomaar gezien worden als twijfelen aan Gods woord. Het is heerlijk te zweven als een arend, maar hoe verder als een ongeneeslijke ziekte toeslaat? Is er bij al het gloria echt ruimte voor een 'Kyrie' uit de diepte?

Ik begon met de constatering dat er in veel kerken weinig ruimte was voor 'afwijkende' mensen en geluiden. Helaas zie ik – ondanks de deuren die wijd open staan – hetzelfde bij nieuwe evangelische kerken. Er zijn veel jonge, succesvolle mensen en – ook al zijn er geen Dordtse Leerre-

gels – het bezongen geloof geeft weinig ruimte aan zoekers en wie weinig geloof kunnen opbrengen.

Zowel in de traditionele kerken als in evangelische kring moeten we het wagen met de 'onzekerere zekerheid' die geloof nu eenmaal is. Twijfel geneest je niet door je kerk te verlaten en ook niet door die al zingende te overstemmen. God geneest niet van twijfel en onzekerheid – zo voorkomt Hij dat geloof tot dodelijk gelijk verwordt. Huub Oosterhuis raakt voor mij de kern waarom het gaat: 'Zien – soms even!'

ROB VAN ESSEN

Twijfel bij Ruud Wiegant

‘Is dit nou die kerk?’

INTERVIEW Niet alle gelovigen zijn altijd zo zeker. Voormalig kerkvrijwilliger Ruud Wiegant vertelt over die worsteling. Als de kerk namelijk eens tegenvalt, kan het geloof een geduchte knauw krijgen.

RUUD (60) IS EEN DOENER: HIJ steekt graag de handen uit de mouwen en dat heeft hij ook gedaan in de Ignatius-geloofsgemeenschap van de r.-k. Elandstraatkerk. Hij is er tien jaar bestuurder geweest. In die hoedanigheid beheerde hij ook vele jaren de Teresia van Avilakerk (Westeinde). ‘Maar ik ben met het vrijwilligerswerk in de kerk gestopt omdat ik vond dat de kerkleiding niet op een goede manier met ons omging. In de vieringen worden mooie dingen gepredikt: het gaat om naastenliefde, respect, vrede, verbinding, om de kunst mensen bij elkaar te houden, ongeacht verschillen in opvatting. Het heeft pijn gedaan toen ik dit niet terugzag in de manier waarop er met sommigen werd omgegaan. Bij mij is toen de twijfel gegroeid: is dit nou de kerk?’

Ik herken wat Ruud vertelt uit andere verhalen van mensen die de kerk verlaten – en daarbij soms hun geloof verliezen – omdat ze teleurgesteld zijn in hun geloofsgenoten en voorgangers. Je verwacht immers dat men in een kerkgemeenschap respectvol met elkaar omgaat, dat niemand tekort wordt gedaan. In kerken kom je echter dezelfde conflicten, misverstanden, gebrek aan communicatie en andere narigheid tegen als in welke andere organisatie dan ook. Niets menselijks is de christen vreemd.

Voetstuk

Ruud schrijft ondanks zijn teleurstelling de kerk niet af: ‘Het is goed dat de kerk er is. Als er een vraag uit het bestuur van de parochie komt om met

Ruud Wiegant: ‘Er moet wel iets zijn...’

iets te helpen, dan doe ik dat. Ik ben een trouw mens. Ik blijf toch wel iets hebben met de kerk, met de rituelen, de kerkgebouwen en de gemeenschap die de mensen samen vormen. Daar put ik soms kracht uit.’

Welk beeld heb jij van God? ‘Die vraag vind ik moeilijk te beantwoorden. God is liefde, vergeving.’ En na enig nadenken: ‘Ik zie God als een energie, een kracht die alles aanstuurt in het universum waar wij allen deel van uitmaken. Ik geloof niet zo in toeval.’

‘Ik ben een trouw mens’

Voor doener Ruud is geloof gekoppeld aan het dagelijkse leven en de omgang met mensen. Als het daar misgaat, roept dat bij Ruud geloofstwijfel op. Die twijfel wordt gevoed door wat hij ervaart in de kerkelijke structuur: ‘Ik heb er moeite mee dat voorgangers vanwege hun functie op een voetstuk worden gezet en daardoor weinig tegengas krijgen of verdragen.’ Hier stuit Ruud op de oude rooms-katholieke cultuur van voor de jaren zestig. De tijd waarin de gewone katholiek enorm opkeek tegen de pastoor, die boven allen verheven stond. Van die cultuur zijn nog steeds restanten aanwezig in de hoofden en harten van mensen.

Ruud heeft ander vrijwilligerswerk gevonden bij de Vincentiusvereniging in Den Haag. De vereniging helpt mensen die in maatschappelijke nood verkeren. Nadenkend zegt hij: ‘Ja, dat is toch ook weer vrijwilligerswerk in een katholieke omgeving. Ik heb nog steeds wél iets met de kerk. Dat zit diep in mij. Er moet wel iets zijn...’

GREET KAPPERS

Paus Franciscus over geluk

We zijn niet gemaakt voor een bleek en middelmatig bestaan, is het uitgangspunt van Franciscus’ pausbrief ‘Verheugt u en juicht’ (2018). Puttend uit de Bijbel, de traditie en zijn eigen inzicht beschrijft hij zijn visie op het leiden van een goed leven. In een workshop gaat Anton ten Klooster, theoloog en onderzoeker (Tilburg), in gesprek over de vraag wat nu eigenlijk geluk is. Vervolgens neemt hij deelnemers mee door de aansporingen van paus Franciscus. Welke praktische handvatten zijn er?

WOE. 28 NOV. 19:30-21:15 U. € 7. CHRISTUS TRIUMFATORKERK. ORG./OPGAVE: DEZINNEN.NL

Kunstwerken met een christelijk thema

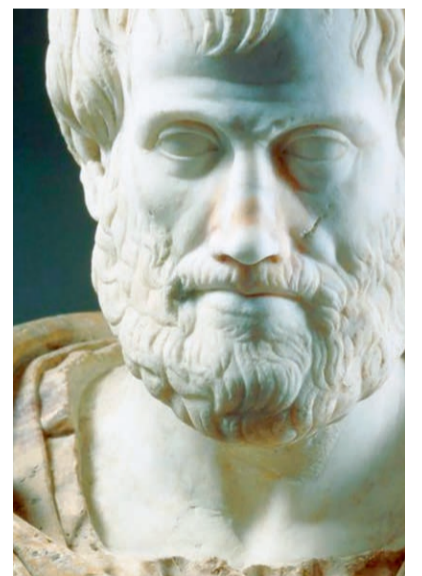
Christelijke kunstwerken uit voorbije eeuwen moet je niet zien als letterlijke illustraties van bijbelverhalen, vindt Jan de Jong, docent kunstgeschiedenis (Groningen) van de vroegmoderne tijd. In zijn presentatie ontleedt De Jong de relatie tussen kunst, kerk en tijd. Volgens hem werden schilderijen van rooms-katholieke kunstenaars vaak voor propaganda gemaakt, terwijl protestanten meer creatieve vrijheid hadden.

DI. 20 NOV. 19:30-21:15 U. € 8. ELANDSTRAATKERK. ORG./OPGAVE: DEZINNEN.NL

Prior Thomas over Aristoteles

De Griekse filosoof Aristoteles beschreef zijn gedachten over de betekenis van ons handelen, hoe we innerlijk vrijer kunnen worden, en hoe lichaam en ziel zich tot elkaar verhouden. De ontwikkeling van het christendom uit de eerste eeuwen stond onder invloed van zijn denken. Prior Thomas van de Broeders van Sint Jan geeft een serie lezingen over de actuele zeggingskracht van Aristoteles’ filosofie.

DI. 6, 13, 20 NOV. 19:30-21:30 U. JOHANNESZAAL, OUDE MOLSTRAAT 37.

IN - DRUK

Oom Frans bracht brokken kokosnoot voor mij mee van het schip dat hij moest lossen in de Amsterdamse haven. Van christelijken huize had hij voor de communistische heilsleer gekozen. Helaas achtervolgde zijn verleden hem in de gestalte van zijn moeder, die inwoonde op de kleine bovenwoning in de Staatsliedenbuurt. Iedere maaltijd vouwde zij haar handen en was lang en stil in gebed. Soms kon Frans het niet laten na haar ‘amen’ op te merken: ‘Je hoeft die god van jou niet te bedanken, ik verdien mijn brood met deze twee handen.’ Moeder wist dat ook wel, maar toch besefte zij dat ze van genadebrood leefde. Maar ‘genade’ was een ergerlijk woord voor Frans. De klasloze maatschappij werd niet door gebed, maar door internationale arbeiderssolidariteit dichterbij gebracht! Toen ik ouder werd begreep ik het ongeduld van

GOEDHEID DIE ONS OVERKOMT

mijn oom wel en zijn afscheid van de kerk waar ‘hier beneden is het niet’ werd gezongen. Maar ik had ook bewondering voor zijn oude moeder. Ondanks spot verdroeg zij haar zoon liefdevol en dankte God voor eten en onderdak. Ik vond de exotische kokosbrokken trouwens heel lekker. In de schrale naoorlogse jaren, zonder zakgeld voor snoep of extra’s, niet te versmaden.

Op de bijbelclub kwam het woord ‘genade’ wel eens langs en ik ervoer dagelijks dat ons (vaderloze) gezin het daarvan moest hebben. Wat was er niet ‘on-verdiend’ in het leven?! Het huis dat moeder kreeg toegewezen toen we dakloos waren geraakt. Een huis, maar geen meubilair. Daarin brachten burens verandering: van de één stoelen, van de ander een tafel. Sinterklaas vieren viel buiten het budget, maar de leidster van de

club stuurde een kaartje: ‘Komt u even langs met uw koters, want er ligt een cadeau voor ze klaar.’ Maar wellicht ben ik nog meer geraakt door ‘genade’ in niet-materiële gestalte: de juffrouw van de tweede klas die mij de taal deed ontdekken. De leraar die mij meenam naar de schouwburg – een niet uit te wisselen belevenis! Wakker worden in een ziekenhuisbed na een ernstig ongeluk. Mijn vrouw – we zijn zes maanden getrouwd – waakt naast mij. Ik ontvang haar en het leven terug. Wat heb ik mij er ook vaak over verwonderd dat mensen kwetsbaar durven worden en mij in vertrouwen namen. Het zijn momenten van genade, van het zoet van echte ontmoeting.

En dan het jonge stel, geen kerkgangsters, die vra-

gen of je hun kind wil dopen. ‘We zijn zo blij met de kleine en we beseffen dat we haar gekregen hebben.’ Het gaf wel eens gefronste wenkbrauwen in de kerkeraad, maar de genade won het gelukkig altijd.

Want net als oom Frans hebben ook gelovigen het soms moeilijk met de genade. ‘We zijn bedelaars’, zei Luther op zijn sterfbed. Ja, wat is er dat wij niet ontvangen hebben? Levensadem, vriendschap, brood en troost, de ruimte van kunst en cultuur die ons omgeeft. U vraagt waar Jezus

blijft? Hij is er al, de Aanwezige die in goedheid en ontferming die ons overkomt getast kan worden.

De liefde die ik proefde in de kokosbrokken van oom Frans.

ROB VAN ESSEN

advertenties

Voor én door 50-plussers!

Zoals:

- Hulp bij belastingaangifte
- Advisering voor Ouderen
- Korting ziektekostenverzekering

Wordt nu lid – info 06-23979374

VERZORGD, CORRECT, STIJLVOL

Engelen & Spoor Uitvaartverzorging richt zich op het verzorgen van uitvaarten in Den Haag en omstreken. Wij hebben jarenlange ervaring in traditionele, religieuze en eigentijdse uitvaarten en staan garant voor een verzorgde, correcte en stijlvolle uitvoering van de uitvaart.

U KUNT ONS 24 UUR PER DAG, 7 DAGEN PER WEEK BEREIKEN: (070) 350 70 00
INFO@ENGELIENENSPOR.NL - WWW.ENGELIENENSPOR.NL

HET CLINGENDAELHUIS - BENOORDENHOUTSEWEG 279 - 2596 BJ DEN HAAG

Firma A. H. Kerkhof & Zon
Uitvaartzorg sinds 1892

Dienstverlening op maat door uitvoering van:

- levensbeschouwings- en geloofsgebruiken en individuele wensen

Uitvaartcentra

- **Sorghvliet** Groot Hertoginnelaan 1
- **Waldeck** Oude Haagweg 28
- **Nootdorp** Veenweg 14

of uitvaartcentrum naar uw keuze

Thuisopbaring volgens uw wensen met de juiste zorg en middelen

Groot Hertoginnelaan 227
2517 ET 's-Gravenhage
firma@kerkhof-uitvaartzorg.nl **070 345 16 76**
www.kerkhof-uitvaartzorg.nl

Zorgvuldige aandacht en professionaliteit, al vier generaties een familietraditie

want met afscheid begint herinnering

Van Der Helm
uitvaartzorg

Voor een waardevol afscheid met zorg en respect afgestemd op ieders persoonlijke wensen.

Veenweg 14, Nootdorp
Damlaan 64, Leidschendam
Ina Boudier-Bakkerstraat 5, Delft
De Sillestraat 182, Den Haag

070-3202040 - www.vdhuz.nl - 015-3101643

Protestantse Kerk, kerken per stadswijk

Stads wijken	Kerkgebouwen	Tijd	4 november	11 november	18 november	25 november
Centrum Schilderswijk	Lukaskerk Om en Bij 2	10.15	ds Willem Jansen, HA	✕ Joline van Poppel	ds Trinetta Verhoeven, doop	Lutherse kerk
Benoordenhout Archipel	Duinzichtkerk Van Hogenhoucklaan 89	10.00	ds Corrie van Duinen	naar Christus Triumfatorkerk	ds Corrie van Duinen, afscheid	ds Casper van Dongen
Bezuidenhout Mariahoeve	Christus Triumfatorkerk Julia van Stolberglaan 154	10.00	ds Jan-Willem Korpelshoek	ds Jaap van den Akker	🔔 Muriëlle van Diepen	ds Jaap van den Akker
	Pax Christikerk Zwedenburg 99 (Middin)	10.30	ds Peter Bakker	ds Peter Bakker, HA	🔔 ds Petra de Nooy	ds Peter Bakker
Stadsdeel Laak Spoorwijk	De Oase Van Meursstraat 1	10.00	ds Durkje Sikkema	kringviering	ds Arja Hoogerbrugge, HA	J. Hagendijk
Moerwijk/Morgenstond/Zuiderpark	Marcuskerk Jan Luykenlaan 90	10.00	ds Jantine van Iersel-Veenhof	ds Stanley Tjahjadi	ds Jantine van Iersel-Veenhof	Dick Groenendijk
Vogelwijk Bloemenbuurt	Bergkerk Daal & Bergselaan 50 A	10.00	ds Axel Wicke	drs Jan Greven	ds Martine Nijveld	ds Axel Wicke, ✕ Sitty Smedinga
Statenkwartier-0 Duinoord Zeeheldenbuurt Regentessekwartier-N	Maranathakerk 2e Sweelinkstraat 156	10.30	naar Bergkerk	ds Ijjo Akkerman cantate 🎵	ds Lenie Vollebregt	ds Martine Nijveld, S&T
	Noorderkerk Schuijstraat 9-11	10.00	ds Fokke Fennema	ds Geertje Zomer	ds Durkje Sikkema	ds Anneke Mooi
Vruchtenbuurt Bohemen	Bosbeskapel Bosbesstraat 5	10.00	ds Martin Koster	ds Jan Eikelboom	ds Nicolle Pronk	ds Nico Riemersma, S&T
Loosduinen Waldeck Houtwijk	Abdijkerk Willem III straat 40	10.00	ds Michiel Aten, ds Wietske Verkuyl	ds R. de Vries	ds Martin Koster	ds Wietske Verkuyl, S&T
Houtwijk	Houthaghe Toon Dupuisstraat 10	10.00	ds Paul Sanders	J. de Haan	ds Theo Koelewijn	ds Lenie Vollebregt, S&T
Bouwlust Vrederust Morgenstond	Shalomkerk Vrederustlaan 96	10.00	ds Nicolle Pronk	ds Wietske Verkuyl	ds Nico Riemersma	ds David Schiethart, S&T
Scheveningen Dorp	Bethelkerk Scheveningen Jurr.Kokstraat 173	10.00 19.00	ds Jan Maasland	ds Jan Maasland ds Kooz Staat	ds Robin ten Hoopen	ds Jan Maasland
	Oude Kerk Keizerstraat 8	10.30 17.30	ds Barend Weegink	ds Aart van Vuuren 17.00 naar Bethelkerk	ds Ton Christ ds Barend Weegink	ds Barend Weegink ds Frederik van Harten
Belgisch Park Statenkwartier-W	Nieuwe Badkapel Nieuwe Parklaan 90	10.00	ds Charlotte van der Leest	ds Charlotte van der Leest, cantate 🎵	ds Dick Schinkelshoek	ds Charlotte van der Leest
Duindorp	Pr. Julianakerk Tesselsestraat 6	10.00	ds Frederik van Harten	✕ Arjo van der Steen, 2.0 dienst	ds Frederik van Harten	ds Frederik van Harten 🎵
Ypenburg	De Toelucht Laan van Hoornwijk 140	10.00	ds Robert Stigter	ds Attie Minnema	ds Joke Boot-de Boer	ds Attie Minnema, S&T
Leidschenveen	De Leidraad Harriët Freezerhof 28	10.00	ds Nel van Dorp	Petra Vossegat-Bruin	ds Jan van Westenbrugge, S&T	ds Theo Haitjema

Kerken in overige categorieën

PKN-kerken voor de hele stad	Bethlehemkerk Laan v. Meerderevoort 627	10.00 16.30	ds C. Rentier ds Bert Karel Foppen	ds Bert Karel Foppen drs L. Wullschleger	ds Ad Vastenhoud ds Bert Karel Foppen	ds Bert Karel Foppen ds P. van de Voorde
	Houtrustkerk Beeklaan 535	10.30	ds Karl van Klaveren	ds Marjan Driessen	ds Heleen Joziassse	ds Karl van Klaveren
	Kloosterkerk Lange Voorhout 2	10.00	ds Rienk Lanooy	ds B. de Beaufort	ds Rienk Lanooy	10.30 ds Pieter Lootsma, cantate 🎵
	Evangelische Lutherse Gemeente Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Hanneke Allewijn	Th. Menting	ds Hanneke Allewijn 14.30 Fokke Fennema HA	ds Hanneke Allewijn 🎵
	Eglise Wallonne Noordeinde 25	10.30	pasteur Hartman Out NL	pasteur Hartman Out, Sainte Cène	pasteur Hartman Out	pasteur Hartman Out
	Overige kerken	Deutsche Evang Gemeinde Bleijenburg 5	10.30	Pfr Hans Lücke	Pfr Hans Lücke	Präd Ulrich Thöle
Ziekenhuizen	Doopsgezinde Gemeente Paleisstraat 8	10.30	ds Jannie Nijwening	ds Margreet Eberwijn	ds Esther Bijlsma	Els de Quant over werk in Tanzania
	Ekklesia Brouwersgracht 2-k, in steeg door hek	11.00	X	Thema: iconen	X	Thema: iconen
	Ev. Broedergemeente Hernhutters Chasséstraat 1	10.00	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	br Dyoemati Tumin	zr Georgina Bendt-Wijzman
	Haagse Dominicus Th. Swenckestraat 30	10.30	ds Derk Stegeman. Thema: Levensweg	X	Willem v.d. Meiden. Thema: Vrouwen	X
	Indon Ned Chr. kerk Gkin Marcuskerk Jan Luijkenlaan 92	13.30	ds Johannes Linandi	11u met Marcuskerk, ds Stanley Tjahjadi	ds Yasmin Hsu	ds Stanley Tjahjadi
	Kruispuntgemeenschap Hofzichtlaan 115	11.00	ds Casper van Dongen, ds Joop Zuur HA, Allerheiligen	X	ds Ferdinand van Melle	X
	Remonstrantse kerk Laan v. Meerderevoort 955	10.30	ds Antje van der Hoek	ds Reinhold Philipp	ds M. de Vries	ds Antje van der Hoek, ds Reinhold Philipp
	Geref Kerk Vrijgemaakt Duinkerkerstraat 1	10.00	ds Jasper Klapwijk 7/11: Biddag, 19.30 ds Gerrit den Broeder	ds Jasper Klapwijk	ds Jasper Klapwijk	ds Jasper Klapwijk
	HMC Bronovo Bronovolaan 5	10.00	ds Engelen Hulsmen	pastor Bertus Wessel	ds Theo Hettema	ds Engelen Hulsmen, S&T
	Haga Ziekenhuis Leyweg 275	10.00	pastor Wim Hoefman	ds David Schiethart	ds Gerda van den Berg	pater Bosco Beijck
	HMC Westeinde Lijnbaan 32	10.00	pastor Elma Beerends	pastor Guido Schürmann	pastor Bertus Wessel	ds Irene Visser
	HMC Antoniusshove Banninglaan 1 Leids'dam	10.30	pastor Bertus Wessel	ds Engelen Hulsmen	pastor John Batist	pastor Elma Beerends
Franciscuskerk Nic Broeckhuijsenstraat 23	10.30	pastor Tomas van Driel	ds Mineke Kroes	pastor Sjeff Smit	ds Engel Leune	
Clarakapel Rozenbottelstraat 14	10.30	ds Lenie Vollebregt	pastor Bernadette Janssens	pastor Nanda de Hoop	ds Robert Nangu	
Dienst doven en slechthorenden	Koningkerk Br. Ingenhoeslaan 4 Voorburg	10.00	ds Joke Boot	X	ds Jan Kievit	X

Kerken met vaste gegevens voor elke zondag

Anglican Church Ary van der Spuyweg 1. Elke zondag 8.30 Gesproken Holy Communion 10.30 Contemporary & Traditional (Holy Communion) Services with on 4th Sunday Anointing & Prayer for Healing, 17.00 Wellspring Service. On 4th Sunday: Choral Evensong	American Protestant Church Esther de Boer van Rijcklaan 1 9.45 am contemporary service 11.15 am traditional service	Volle Evangelie Gem. Vredekerk Maartensdijklaan 126 zo 10u30 NL za 19u Arabisch	Baptistengemeente Vier Heemskinderenstraat 91 10u samenkomst	Leger des Heils Ambachtsgaard 198 10u30 samenkomst met muziekcorps en zangbrigade o.l.v. Majoor Elsie Klarenbeek
Oud-Katholieke Kerk Juffrouw Idastr. 7 Elke zo 10u eucharistie. Zo 11/11 10u Vesper Wo 12u30 viering zolderkapel	Evangeliegemeente Morgenstond Exoduskerk Beresteinlaan 263 Zo 10 samenkomst	Het Apostolisch Genootschap Loevesteinlaan 170 Zo 9u30 samenkomst 🎵	Genootschap der Vrienden - Quakers Stadhouderslaan 8 Zo 10u30 stille samenkomst	Zevende dag Adventisten Robijnhorst 197 Op zaterdag! 10u Bijbelstudie 11u dienst

Taizédiensten

Buurt- en kerkhuis Bethel , Thomas Schwenckestraat 30 Elke maandag 19.30 Taizéavondgebed
Elandstraatkerk Elke 1e zaterdag van de maand 19u30 Taizéviering
Koningkerk Voorburg Elke 2e zaterdag van de maand 19u30

Rooms-katholieke kerken, Nederlandstalige weekendvieringen, zie verder www.rkparochiedevieringevangelisten.nl en www.rkdenhaag.nl

Centrum , Parkstr. 65a H. Jacobus Maior Zo 9 u NL, 10u Lat, 12u15 NL 16u vespers	Schilderswijk , Hoefkade 623, H. Martha, za 19u, zo 11u	Haagse Hout , Wassenaarseweg 53, St. Paschalis Baylon, Zo 11u	Bezuidenhout , Bezuidenhoutseweg 153, OLV van Goede Raad, Za 17u30	Marlot , Bloklandenplein 15, Obevekt Hart van Maria, zo 9u30	Zeeheldenbuurt , Elandstraat 194 OLV Onbevekt Ontvangen, zo 11u	Rijswijk , Sir Winston Churchillaan 372 H. Benedictus & Bernadette, Za 19u, zo 9u30	Deutsch , Badhuisweg 35a Sonntags 10u30
Regentessekwartier , Beeklaan 188, H. Agnes, za 20u NL, zo 10.00 NL, 12u Sp	Valkenbos , Kamperfoeliestraat 279, Kerk Titus Brandsma Zo 10u30, za 10u	Loosduinen , Loosd. Hoofdstr. 4, Kerk Maria van Eik & Duinen zo 10 u, di 10 u, za 17 u (even maanden)	Waldeck/Kijkduin , Aaltje Noordervierstr. 4 H. Pastoor van Ars Do 10u, vrij 9u, za 17u (oneven), zo 10u30	Leyenburg , Leyweg 930 Emmaüskerk Zo 10u, wo 10u, za 13u	Scheveningen , Scheveningsweg 233, H. Antonius Abt, za 17 u, zo 10u30	Rijswijk , v. Vredenburgweg 69, H. Bonifatius Za 19 u, zo 11u	English , Bezuidenhoutseweg 157 Sunday 10.00, 17.30
							Français , Stoeplaan 4 Wassenaar Dim 17.00

Doordeweekse diensten:
 ■ Aandachtscentrum Schoolstraat 18 di t/m vr 13 u stilteviering
 ■ Evangelisch Lutherse Kerk elke wo 12.45 - 13 u middaggebed

Symbolen: 🎵 met cantorij, muziek etc; X geen dienst; * zie website van de kerk; 🔔 voorganger met preekconsent; ✕ kerkelijk werker; 🎵 proponent (ds i.o.); 🎵 missionair pionier

AGENDA: NOVEMBER

Voor adressen van kerken zie pagina 6.

Tips en aankondigingen kunt u opgeven via redactie@kerkinderhaag.nl of kerkinderhaag.nl. Op de website staan meer activiteiten vermeld dan in dit blad.

Eten en ethiek

Workshop en gesprek: welke ethische en geloofs-vragen komen op bij een bezoek aan de supermarkt? Opgave: Klaas Bruins, kbruins@stekdenhaag.nl.

Do. 1. 18-20 u. € 4/8 ■ Bethel

Bibliodrama

In een groep een bijbelverhaal naspelen. Thema: opwekking dochtertje van Jairus.

Do. 1. 14:30 u. ■ Antonius Abtkerk

Boekpresentatie

Ronald van Berkel was elf jaar lang diaken in de Schilderswijk. Zijn belevenissen en gedachten beschrijft hij in het boek *Het zal je maar gebeuren....* De hoofdstukken hebben titels als: 'Misbruikt', 'Bespuid en bedreigd', 'Chaos in de Schilderswijk'. Van Berkel, inmiddels werkend in Zoetermeer, vertelt bij zijn boekpresentatie ook over mooie momenten.

Za. 3. 11 u. ■ Agneskerk

Lezing

Lezing en gesprek over de r.-k. Parochiële Caritas Instelling, ondersteuner van diaconaal werk. Opgave: ignatius@rkdenhaag.nl.

Di. 6. 20-22 u. ■ Elandstraatkerk

Zin in Ouderdom

Gespreksgroep voor mensen in hun laatste levensfase. Met poëzie, kunst en film stilstaan bij ouderdom. Leiding/opgave: ds. David Schiethart, 06 53 58 71 29.

Di. 6. 20. 14:30-16:30 u. ■ Shalomkerk

Film

Kijken en bespreken met een borrel. Ditmaal: 'Departures' (2018).

Vr. 9. 20 u. ■ Bethel

Cd-presentatie

Organist Geerten van de Wetering speelt o.a. nummers van debuutalbum '1918'.

Za. 10. 16 u. ■ Kloosterkerk

Nieuwe rituelen

Annegien Ochtman verdiept zich in nieuwe rituelen. Lezing en gesprek.

Za. 10. 10:30 u. € 10 ■ Remonstrantse kerk

Biecht en gebed

Viering; aanbidding met de mogelijkheid om te biechten en om te bidden voor persoonlijke noden. Info jacobus@rkdenhaag.nl, 360 55 92.

Zo. 11. 16 u. ■ Parkstraatkerk

Dichten

Samen gedichten lezen en schrijven. Leiding/opgave: Adrienne Vooijs, 06 25 02 10 19.

Ma. 12. 20-21:30 u. ■ Abdijkerk

Tafel van Hoop

Gesprek bij een maaltijd. Thema: de kunst van het leven met beperkingen. Opgave (voor 12/11): Sity Smedinga, 06 37 35 97 51.

Vr. 16. 17-20 u. ■ Bergkerk

Orgelconcert

Aarnoud de Groen. Met beeldscherm.

Za. 17. 15:30 u. € 7 ■ Bethlehemkerk

Wie was hij?

Serie lezingen over Jezus door de ogen van schrijvers en regisseurs. Leiding/opgave: ds. Nico Riemersma, 325 15 99.

Do. 22. 20-22 u. ■ Bosbeskapel

Wat geloof je?

Gesprekken voor 20-30'ers over zingevingsvragen. Org. Zinzoekers, iriswierstra@outlook.com.

Di. 27. 19:30-21:30 u. ■ Parkstraat 32

Happinez

Gesprek tussen Inez van Oord, bedenker van tijdschrift *Happinez*, en broer Jos, dominee.

Do. 29. 20 u. ■ De Toevlucht (Ypenburg)

Kerstliederjes

Zangpedagoog Magdalena Pattianakotta leert Christmas Carols uit alle windstreken zingen. Optredens bij kerstmarkten.

Opgave: mariet@overkoming.nl.

Repetities: do 16:30-18 u. ■ Kalhuis, Badhuisstraat 177

Bethelkerk Loosduinen gaat verder als Amadeus

De voormalige Bethelkerk in Loosduinen leidt vanaf 13 oktober een tweede leven als wijkcentrum Amadeus. Het gebouw (1938) zou gesloopt worden voor appartementen. Buurtbewoners begonnen de actiegroep 'Bethel Blijft' om de kerk te behouden. Dat is gelukt; Amadeus houdt allerlei activiteiten en uitstapjes. De activiteiten vinden voorlopig plaats in de aanbouw (Traviatastraat 25). De kerkzaal wordt nog verbouwd. Op de plek van de kosterswoning en de aanbouw komen woningen. Info, agenda: stichtingamadeusdenhaag.nl

Stichting Vredeskapel opgeheven

Na vijf jaar is de Stichting Vredeskapel opgeheven. Vijf jaar lang hoopte de stichting dat de kapel in de Archipelbuurt een bezinningsfunctie zou krijgen. Dat is niet gelukt.

Op kerkinderhaag.nl staat het hoe, wat en waarom.

Stichting Grote Kerk stopt met exploitatie

Stichting Grote Kerk (SGK) stopt per 1 januari met de exploitatie van de Grote Kerk. De stichting kreeg de exploitatie niet meer rond. Mede daardoor lukte het niet langer om het gebouw te onderhouden. De eigenaar van de zeshonderd jaar oude kerk, de Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage, zoekt nieuwe wegen en laat geplande activiteiten voorlopig doorgaan. Voor nieuws, zie kerkinderhaag.nl.

Avond over misbruik

Parochie Maria Sterre der Zee hield een informatieavond over misbruikschandalen in de Rooms-Katholieke Kerk wereldwijd. Greet Kappers, zelf rooms-katholiek, was daarbij. Een impressie staat op kerkinderhaag.nl.

VERSE THEOLOGIE**HET GELUK VAN VERDWAALD TE ZIJN**

Geloofszekerheden van vroeger zijn verdampt, kerken worden gesloten, maar de ervaring van het heilige overleeft alle afbraak en zoekt onderdak in nieuwe woorden, gemeenschappen en rituelen.

Woorden van Frits de Lange uit zijn boek 'Heilige onrust' (2017).

De Lange is hoogleraar ethiek, al ken ik hem zelf vooral als een briljant student uit Kampen die promoveerde op Bonhoeffer. Dat laatste zegt misschien meer over hem dan het eerste, al tekent de focus op ethiek evengoed zijn betrokkenheid op het leven.

De ondertitel – *Een pelgrimage naar het hart van de religie* – is niet onbelangrijk. Wie namelijk in dit boek christelijke theologie zoekt, vraagt zich al snel af of het niet veeleer een boek over

religie is. In zekere zin klopt dat, al speelt kerkvader Augustinus een sleutelrol in de argumentatie.

Minimal theology noemt De Lange het zelf, in het spoor van Bonhoeffer die op zoek was naar een religieus christendom. De auteur wil peilen hoe het staat met het gevoel voor het heilige in een geseclariseerde wereld. Zijn uitgangspunt is een verrassend fenomeen: de toenemende populariteit van de pelgrimage onder niet-gelovigen. Volgens De Lange is dat tekenend voor een verschuiving in de religieuze beleving.

Steeds meer mensen ontdekken de lichamelijke dimensie van religie. Iets wat ook naar voren komt in yoga en zelfs de aantrekkingskracht zou kunnen verklaren van de islam: een praktische manier van geloven met fysieke vormen als bedeving en bidden met je hele lichaam. Dat is een belangrijke observatie. De symbolische en existentiële waarde van religie was al

ontdekt. Nu lijkt ook het zinnelijk aspect de mensen te raken. Niet in een beschouwend esthetische zin, zoals wanneer je een mooie kerk binnenloopt. Maar gewoon: het zweten met je lijf, de blaren voelen van de inspanning (moderne stigmata) of het verdwalen onderweg.

'Die ochtend proefde ik het geluk verdwaald te zijn in de natuur', zegt een pelgrim in zijn boek. De postmoderne pelgrim staat voor iemand die beseft dat religie niet cognitief is, maar fysiek en praktisch. Het is een doen in plaats van een denken. Daarmee zijn we ver af geraakt van het *ego cogito* ('ik denk dus ik ben').

De Lange voelt zich wel verwant met pogingen uit onze tijd om een nieuwe taal te zoeken voor de traditie, maar geeft aan dat zijn religieuze hart er niet altijd door wordt beroerd. 'Als het van oudsher in de religie gaat om liefde en overgave, passie en pijn, hoop en onvervuld verlangen, dan is denken alleen niet genoeg.' Daarom

COLOFON
KERK IN DEN HAAG MAANDBLAD
WWW.KERKINDENHAAG.NL WEBSITE

November 2018, jaargang 22, nr. 210

Uitgave van de Protestantse Gemeente te 's-Gravenhage, de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag, de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage Oost en de rooms-katholieke parochie Maria Sterre der Zee.

Contact:
redactie@kerkinderhaag.nl
hoofredactie@kerkinderhaag.nl
Tel. 06 48 94 10 47
Parkstraat 32, 2514 JK Den Haag

Hoofredacteur: Margot C. Berends
Eindredacteur: Robert Reijns

Redactie: Margot C. Berends (tekstredacteur), Henriëtte Boerma, Rob van Essen, Hans Hemmes, Greet Kappers, Rienk Lanooy, Marijke Witteman.
Meelezers: Jaap van den Berg, Irna van der Wekke.

Redactionele medewerkers: Hans Hemmes (kerkdiensten), Paul Schott, Margriet Quarles van Ufford (PGG).

Overige medewerkers: Rogier Chang (fotografie), Eric van den Berg (website), Matthijs Termeer (fotografie), Pieter van Schouwenburg (vormgeving).
Druk: Opmeer Drukkerij bv.

ADVERTENTIES:
KERKINDENHAAG.NL/ADVERTEREN
E-MAIL: ADVERTEREN@KERKINDENHAAG.NL
TEL.: 06 12 31 30 53 (ROBERT REIJNS)

Los postabonnement:
€ 19,50 per kalenderjaar (10 nummers).
Opgave: info@kerkinderhaag.nl
Giften: IBAN NL35 INGB 0007 7749 10

PERSONALIUM**Corrie van Duinen**

Dominee Corrie van Duinen houdt op 18 november, 10 u. haar afscheidsdienst in de Duinzichtkerk. Ze was sinds 2008 voltijds predikant in de Duinzichtkerk/Vredeskapel. Den Haag was haar derde standplaats. Van Duinen staat waarschijnlijk op 2 december op de kansel van haar nieuwe gemeente, de Protestantse Gemeente Schermer, ten oosten van Alkmaar.

Wende
uitvaartzorg

wanneer het leven een wending neemt...

Gesina Versteeg

070 397 15 77 | www.wendeuitvaartzorg.nl
samen@wendeuitvaartzorg.nl

onderzoekt hij wat de nieuwe pelgrims beweegt.

Ondanks waardering voor die inzet en bewondering voor De Langes stijl en eruditie, vraag ik me af of zijn boek het cognitieve niveau wel overstijgt en niet ook zelf teveel blijft hangen in bespiegelingen en citaten. Misschien komen we pas echt verder als we letterlijk een theologie ontwikkelen die niet alleen geestelijk en intellectueel, maar ook zinnelijk en lichamenlijk is. Een theologie van hoofd, hart en handen (voeten, ogen, buik, et cetera). Zoals ook de psychologie ooit door Wilhelm Reich 'lichaamsgerichte therapie' werd. In elk geval laat dit originele boek ons in die richting verder zoeken.

KARL VAN KLAVEREN

KARL VAN KLAVEREN IS VOORGANGER IN DE HOUTRUSTKERK (DEN HAAG) EN DE ADVENTSKERK (ZOETERMEER).

Troubadour

TROUBADOUR MARTIJN BREEMAN. OPNAMES EN AGENDA OPTREDENS: KERKINDENHAAG.NL

3 november

Laat ons de derde van november,
wanneer de doden zijn herdacht,
eens stilstaan bij wie achterbleven,
die verder moesten met hun leven,
ook al ontberen zij de kracht.

Laat ons die derde van november,
als we ze lopen zien op straat,
niet ijlings een portiek in glippen,
maar met een glimlach op de lippen
eens vragen hoe het met ze gaat.

Laat ons de derde van november,
bij wie besmet zijn met de dood,
niet schuchter steeds hun blik ontwijken,
of juist meewarig naar ze kijken,
ook al is de verleiding groot.

Laat ons de derde van november
bij wie nog zwarte kleren draagt,
niet stuurs het onderwerp vermijden.
Maar deelgenoot zijn van hun lijden.
Of is één dag teveel gevraagd?

Tot eind 2018 Uncertainty bij Stroom

'Geen grip is niet bedreigend'

AGENDA Hoe kun je de veranderingen en onzekerheden van deze tijd begrijpen? Wat kan onzekerheid voor ons betekenen? Op deze vragen zoekt kunstcentrum Stroom Den Haag antwoorden, met exposities en lezingen.

FOTOGRAFIE: THE RODINA / STROOM.NL

STROOM ('VOOR ENERGIE EN BEWEGING') WIL met kunst de verbeelding prikkelen en daardoor ons denken over maatschappelijke ontwikkelingen verrijken en verhelderen. Volgens transitiedeskundige Jan Rotmans maken we een kantelperiode door: dit is geen tijdperk van veranderingen, maar een verandering van tijdperk. Die overgang blijkt uit een samenloop van financiële en politieke crises, klimaatveranderingen, ethische en digitale omkeerpunten. Zulke veranderingen veroorzaken chaos, twijfel en soms angst. Onze innerlijke navigatiesystemen slaan op hol, zegt het gevoel: we kunnen wel een route uitstippelen, maar van de ene op andere dag kan het leven zomaar een andere weg nemen. Geen controle en grip, maar onzekerheid. Stroom vindt dat niet bedreigend. Het is belangrijk, zeggen de kunstenaars, om de verschillende gedaanten van een veranderende tijdsgeest te verbeelden. Zodat we ons, als toeschouwers van een tornado of aardbeving, kunnen bezinnen op de vraag of onzekerheid ook positief kan uitpakken.

Aan diggelen

Vandaar het meerjarige programma 'Attempts to Read the World (Differently)'. Onderdeel daarvan is

een serie 'Uncertainty Seminars', die begon in januari 2017 en doorloopt tot eind 2018. Aan *Kerk in Den Haag* vertelt Stroom: 'De kunstenaars (uit alle windstreken) zien in onzekerheid niet uitsluitend een ongewenst gevolg van verandering. Onzekerheid maakt de kritische en creatieve geest in ons wakker. Dat is nodig, willen we invloed op veranderingen krijgen. Zelf de goede verandering worden.'

'Onzekerheid maakt de creatieve geest wakker'

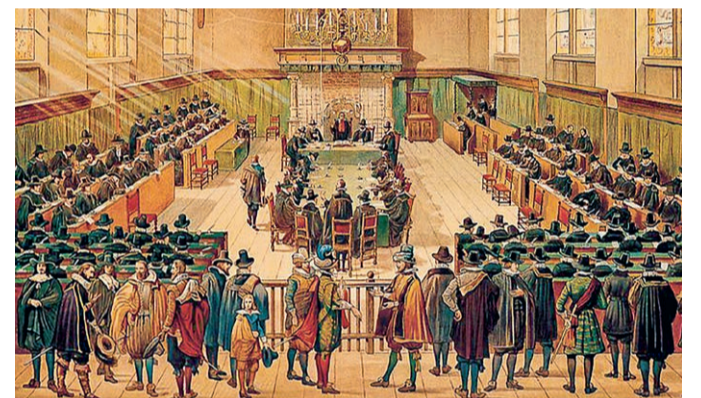
In het kader van deze thema's opent Nishiko (Japan, 1981) op 18 november een tentoonstelling van gerepareerde voorwerpen die bij de tsunami van 2011 in diggelen waren gevallen. Ook laat ze ooggetuigenverslagen zien. Scherven van geluk of ongeluk? Hoewel Nishiko de menselijke tragedie invoelbaar wil maken, beklemtoont ze ook: 'In my point of view, extreme care and dedication generate a potential for healing.'

INFO (OPENINGEN EN 'UNCERTAINTY SEMINARS'): STROOM.NL. HOGEWAL 1-9.

Historische ommekeer voor remonstranten

11 November is dit jaar voor meerdere kerkgezindten een bijzondere datum. Rooms-katholieken kiezen dan hun Prins Carnaval. En in de Grote Kerk van Dorrecht wordt de synode van 13 november 1618 herdacht. Veel remonstranten, ook uit Den Haag, stappen die dag in zeventiende-eeuwse kledij de kerk binnen. Ze willen daar om 10 uur iets rechtzetten. Vierhonderd jaar geleden leidde de synode tot de afkondiging van de Dordtse Leerregels. Er moest daarmee een einde aan religieuze verdeeldheid komen. Wie de regels weigerde te onderschrijven, werd verbannen, onthoofd of levenslang gevangengenomen. Remonstrantse predikanten werden uit hun ambt gezet.

Formeel is de breuk met de remonstranten nooit gerepareerd. Wie weet betekent de viering om 11 uur met de Protestantse Kerk in Nederland een historische ommekeer. De dienst heeft als thema: 'vrijheid en verdraagzaamheid'.

advertentie

Roman van Haagse schrijver Hein van der Hoeven over roofkunst en de strijd tussen materialisme en spiritualiteit

Uit de recensie in literair tijdschrift Extaze:

'(...) In een zeer toegankelijke stijl beschrijft Van der Hoeven de zorgen van het echtpaar Prager. (...) De spanning in het verhaal zit hem vooral in het feit dat de lezer meegevoerd wordt in de twijfels over het wel of niet aangaan van een procedure om het schilderij (Jongen met rood vest van Frans Hals) terug te vorderen en of die procedure überhaupt een kans zou maken. Daar doorheen lopen de fricties tussen Bob en Heleen Prager, de herinneringen aan het verleden en de lijntjes die uitgezet worden en waar de lezer op moet wachten om te zien hoe ze aflopen.'

Verschenen bij uitgeverij In de Knipscheer. Bij elke boekhandel te bestellen. 220 pagina's, € 17,50.

Mensenrechten 70 jaar

Op 10 december bestaat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens 70 jaar. Met een lezing door Uyên Lu wil de wereldwijde verandingsorganisatie Initiatives of Change stilstaan bij het belang van mensenrechten. Lu ontvluchtte als een van de honderdduizenden Vietnamezen in 1979 de communistische dictatuur. Ze schreef er een boek over. Avond met Vietnamese muziek, hapjes en drankjes.

DO. 29 NOV. 18:30-20:30 U. AMALIASTRAAT 10.

Nieuwe expositie Aandachtscentrum

Mensen met een handicap of zonder betaald werk exposeren kleurrijke schilderijen in het Aandachtscentrum. Vrije inloop voor bezichtiging, ontmoeting of meditatie in de stilte-ruimte.

MA. 13:30-16:30 U.
DI. T/M VR. 10-16:30 U.
ZA. 10:30-13 U.

COLUMN TWIJFELEN IS EEN DEUGD

'Ik twijfel niet', antwoordt kardinaal Wim Eijk aan de verslaggever van het NRC (04-04-15). Het hoofd van de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland uitte deze zekerheid in reactie op de heftige kritiek die hij te verduren krijgt in de media en daarbuiten. 'Ik ben Christus niet nagevolgd als priester om het leuk te hebben', zo relativeert hij de kritiek. Eijk twijfelt niet, hij weet zeker. Hij vindt het dan ook niet leuk als andere mensen katholieken aan het twijfelen brengen. Zoals zijn eigen baas, paus Franciscus. In januari 2018 verwijt hij de paus in *Trouw* (26-01-18) dat hij verwarring zaait over hertrouwde katholieken die deel willen nemen aan de eucharistie. De paus lijkt ruimte te willen bieden, Eijk vindt dat maar verwarrend. 'Ik zou zeggen: schep gewoon duidelijkheid. Ten aanzien van dit punt. Neem die twijfel weg.'

Franciscus lijkt twijfel echter niet zo'n probleem te vinden, tenminste als je er niet in

blijft hangen. In het beroemde interview van Antonio Spadaro, vertaald afgedrukt in *Streven*, vertelt onze heilige vader dat teveel zekerheid juist niet goed is. 'Als iemand zegt dat hij God ontmoet heeft met een zekerheid die elke marge van twijfel uitsluit, dan zit het niet goed. Voor mij is dit een heel belangrijk gegeven. Als iemand op alle vragen een antwoord heeft, dan is dit juist het bewijs dat God niet met hem is.' Twijfel, aldus de paus, is een krachtig teken dat iemand oprecht op zoek is naar de waarheid, hoe moeilijk die reis ook kan zijn. Twijfelaars zijn godszoekers.

Twijfel, verwarring, tegengestelde ideeën, conflicterende meningen: je moet er maar tegen kunnen. Geloof ontstaat bij de wrijving tussen het ideaal van een ongebroken leven en de praktijk van het gebroken leven van elke dag. Het uithouden van die spanning is precies wat het betekent om gelovig te zijn en te blijven. Sommige gelovigen houden die

spanning niet uit. Ze zijn bang dat hun eigen twijfel hen van God zal afbrengen. Ze zijn bang dat de twijfels van anderen besmettelijk zijn. Ze zijn bang dat God misschien wel terugtwijfelt. En als God aan jou gaat twijfelen, dan is 't bal.

We worden als gelovigen geconfronteerd met krimpde kerken, kerkgebouwen die moeten worden afgestoten, priesters met onmenselijk grote parochies. Het is al lang niet meer cool om christen te zijn, sterker nog, we moeten ons stelselmatig verdedigen vanwege seksueel misbruik in pastorale relaties. De politiek wil ons achter de voordeur, de grachtengordel elite lacht ons uit. Genoeg om zelfs de sterkste geest te laten twijfelen.

Twijfelen is dus niets om je voor te schamen. Het brengt je dicht bij God. Bovendien voorkomt een gezonde portie twijfel dat we onze medegelovigen niet hooghartig de les

lezen. Grootinquisiteurs zijn doodsbang voor twijfelaars. Ook de inquisiteurs die in ons eigen hart zetelen. Wie nooit twijfelt, stopt met denken. En wie stopt met denken, stopt zich te verbazen over Gods grootheid en goedheid. En wie stopt zich te verbazen, is eigenlijk overleden zonder te gaan liggen. Wie twijfelt, gelooft.

FRANK BOSMAN

FRANK GERARDUS BOSMAN, CULTUURTHEOLOGO, IS VERBONDEN AAN DE FACULTEIT KATHOLIEKE THEOLOGIE VAN DE UNIVERSITEIT VAN TILBURG. FRANK EN DOCHTER LISANNE HEBBEN EEN BOEK MET GELOOFGESPREKKEN UITGEBRACHT: 'VADER, DOCHTER, HEILIGE GEEST' (2018).